

Zsidó vallás és kultúra (jdiskejt), 2.

ELTE Assziriológiai és Hebraisztikai
Tanszék

Komoróczy Szonja Ráhel
2016/17, tavaszi félév

komoroczy.szonja@hebraisztika.hu
www.hebraisztika.hu

1

A zsidó naptár

Napok, hetek

- naplemente
- első nap, második nap, ..., sabbat / sábesz / שבת

Hónapok

- holdhónapok; újhóldtól (*molad*, מולד)
- *ros hodes*: holdújulás
- 29 / 30 naposak
- *niszan, ijjár, sziván, tammuz, áv, elul, tisri, hesván, kiszlév, tévét, sevát, ádár* (1, 2)

2

Tekufa / tekufot (תקופה)

nap állása szerint a négy évszak: *niszan, tammuz, tisri, tévét*

Évek

- napévek
- „szökőév” – minden 19 évben hét szökőév van: ádár 2 beiktatása. (3, 6, 8, 11, 14, 17 és 19. évben)

Luniszoláris: holdhónapok, napévek

Időszámítás:

- i.e. 3760
- kis időszámítás – 1240

3

Szombat

sabbat / sábesz / שבת

- szombat mint királylány / menyasszony
- nem a zsidóság tartotta meg a szombatot, hanem a szombat tartotta meg a zsidóságot
- *oneg sabbat* (שבת) עונג

4

Gen. 2:1–3

ויקלו השמים והארץ וכל צבאם: ויכל אלהים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה וישבת ביום השביעי מכל מלאכתו אשר עשה: ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אתו כי בו שבת מכל מלאכתו אשר ברא אלהים לעשות:

És elkészült az ég és a föld, és azoknak minden serege. Mikor pedig elvégezte Isten a hetedik napon az ő munkáját, amelyet alkotott, lepihent a hetedik napon minden munkájától, amelyet alkotott. És megáldotta Isten a hetedik napot, és megszentelte azt, mivelhogy akkor pihent meg minden munkájától, amelyet teremtett az Isten.

5

Ex. 31:12-17

יאמר ד' אל משה לאמר: ואמה דבר אל בני ישראל לאמר אך את שבתתי תשמרו כי אות הוא ביני וביניכם לדורותיכם לדעת כי אני ד' מקדשכם: ושמרתם את השבת כי קדש הוא לכם מחלליה מות יומת פי כל העשה בה מלאכה ונכרתה הנפש הוא מקרב עמיה: ששת ימים יעשה מלאכה וביום השביעי שבת שבתו קדש לד' כל העשה מלאכה ביום השבת מות יומת: ושמרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת לדרתם ברית עולם: ביני ובין בני ישראל אות הוא לעולם כי ששת ימים עשה ידו את השמים ואת הארץ וביום השביעי שבת וינפש:

Azután szólt az Örökkévaló Mózesnek, mondván: Szólj Izrael fiainak, mondván: az én szombatjaimat tényleg tartásátok meg; mert jel az én közöttöm és ti közöttetek nemzetségről nemzetségre, hogy megtudjátok, hogy én vagyok az Örökkévaló, aki titeket megszentellek. Tartásátok meg a szombatot, mert szent az tinektek. Aki azt megszegi, halállal lakoljon. Ha valaki munkát végez azon a napon, annak lelke irtassék ki az ő népe közül. Hat napon dolgozzanak, a hetedik nap pedig a nyugalom szombatja, az Örökkévalónak szentelt nap. Aki szombaton dolgozik, ölettesen meg. Tartásátok meg Izrael fiai a szombatot, szenteljék meg a szombatot nemzetségről nemzetségre, örök szövetségül. Legyen közöttöm és Izrael fiai között örök jel ez, mert hat napon teremtette az Örökkévaló a mennyet és a földet, a hetedik napon pedig megpihent és megnyugodott.

6

Ex. 20:8-11

זכור את יום השבת לקדשו: ששת ימים תעבד ועשית כל מלאכתך: ויום השביעי שבת לד' אלהיך לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך עבדך ואמתך ובנהמתך וגרך אשר בשעריך: כי ששת ימים עשה ד' את השמים ואת הארץ את הים ואת כל אשר בהם ויום השביעי על כן ברח ד' את יום השבת ויקדשוהו:

Emlékezzél (zakhor) meg a szombat napjáról, hogy megszenteljé azt. Hat napon át dolgozzál, és végezd minden dolgodat, de a hetedik nap az Örökkévalónak, a te Istenednek szombatja: semmi munkát ne végezzél azon se magad, se fiad, se lányod, se szolgád, se szolgálólányod, se barmod, se a jövevény (ger), aki a te kapuidon belül van. Mert hat napon át teremtette az Örökkévaló az eget és a földet, a tengert és mindent, ami azokban van, a hetedik napon pedig megpihent. Ezért megáldotta az Örökkévaló a szombat napját, és megszentelte azt.

7

Deut. 5:12-15

שמור את יום השבת לקדשו כאשר צוה ד' אלהיך: ששת ימים תעבד ועשית כל מלאכתך: ויום השביעי שבת לד' אלהיך לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך עבדך ואמתך וגרך אשר בשעריך למען ינוח עבדך ואמתך כמוך: וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויצאך ד' אלהיך משם ביד חזקה וברזע נטויה על כן צוה ד' אלהיך לעשות את יום השבת:

Őrizd meg a szombat napját (samar), hogy megszenteljé azt, amint megparancsolta azt neked az Örökkévaló, a te Istened. Hat napon át dolgozzál, és végezd minden dolgodat. De a hetedik nap az Örökkévalónak, a te Istenednek a szombatja: semmi munkát ne végezz azon, se magad, se fiad, se lányod, se szolgád, se szolgálólányod, se ökröd, se szamarad, és semelyik barmod, se a jövevény, aki a te kapuidon belül van, hogy lepihenjen a te szolgád és szolgálólányod mint te magad. És emlékezzél meg róla, hogy szolga voltál Egyiptom földjén, és kihozott téged onnan az Örökkévaló, a te Istened erős kézzel és kinyújtott karral. Azét parancsolta neked az Örökkévaló, a te Istened, hogy a szombat napját megtartsad.

8

Tiltott munkák**Isa. 58:13-14**

אם תשיב משבת רגלך עשות חפצך ביום קדשי וקראת לשבת ענג לקדוש ד' מכבד וכבדת מעשות דרכיך ממצוא חפצך ודבר דבר: אז תתענג על ד' והרבתיהך על גמולתי (בגמולתי) ארץ והאכלתיך נחלת יעקב אביך כי פי ד' דבר:

Ha megtartóztatod szombaton lábadat, és nem üződ kedvtelésedet szent napomon, és a szombatot gyönyörűségnek (oneg) hívod, az Örökkévaló szent és dicsőséges napjának, és megszenteled azt, dolgadoid nem tevének, foglalkozást sem találván, hamis beszédet sem szólván, akkor gyönyörűséged lesz az Örökkévalóban; és én hordozlak a föld magaslatain, és azt művelem, hogy Jákobnak, atyádnak örökségével élj; mert az Örökkévaló szája szolt!

- 39 *melakha* (ősmunkák; אבות מלאכה)
- származtatott munkák (jellegében hasonló / céljában hasonló)
- + szombat szentségével összeegyeztethetetlen munkák

9

Munkatiltalom

- *mukca / mükce* (מוקצה)
- *eruv* (ערוב)
- *tehum sabbat* (תחום שבת)
- *pikuah nefes* (פיקוח נפש)
- *sabesz goj*
- *somer sabbat* (שומר שבת)

10

Előkészületek

- főzés
- *platni / plata / blech*
- Mikor „jön be” a szombat?

Péntek este

- zsinagóga
- gyertyagyújtás
- asztal
- ételek
 - barhesz
 - gefilte fis
 - kugli

11

Péntek este otthon

- gyertyagyújtás
- asztal
- rituálék
 - *angyalok („Salom alekhem...”)*
 - *Eset hajil*
 - *Kiddus*
 - kézmosás
 - *barhesz*, *barhesztakaró*
 - *bencsolás*

12

Szombat délelőtt

- zsinagóga
 - *shaharit* (שחרית)
 - Tóra-olvasás (hetiszakaszok, *haftara*)
 - *muszaf* (מוסף)
- ebéd
 - *Kiddus*
 - *barhesz, barhesztakaró*
 - *sólet*
 - *platni*

13

Szombat délután, este

- *menuha ve-szimha*
- *salesüdesz / salos szeudot* / שלוש סעודות (Ex. 16:25)
- *havdala*
 - bor
 - *beszamim*
 - *gyertya*
 - *Elijahu ha-navi*
- szombat kimenetele: *moci sabesz* (מוצאי שבת)
- *melave malke*

14

Tóra, Tóra-tanulás, Tóra-olvasásRambam, Hilkhot talmud tora 1:8

Izrael minden embere köteles Tórát tanulni: a szegény és a gazdag, az ép testű és akinek fájdalmai vannak, az ifjú és az, akinek már hosszú a szakállja és gyenge az ereje; még az is, aki szegény és adományokból él és ajtórol ajtóra jár, az is, akinek felesége és gyerekei vannak. Mindenki határozzon meg időt magának a Tóra-tanulásra nappal és éjszaka, ahogy az mondva van: „tanuljad azt éjjel és nappal” (Jos. 1:8).

Rambam 13 hitelve

Hiszem teljes hittel, hogy ez a Tóra nem lesz felváltva, és nem lesz más Tóra a Teremtő – áldott legyen a neve – részéről.

15

Deut. 31:10-13

Megparancsolta nekik Mózes, mondván: A hetedik esztendő végén, az elengedés esztendejének idejében, a sátorok ünnepén, mikor eljön egész Izrael, hogy megjelenjék az Örökkévaló, a te Istened előtt azon a helyen, amelyet kiválaszt, olvasd fel e törvényt egész Izrael előtt, fülük hallatára. Gyűjtsd egybe a népet, a férfiakat, az asszonyokat, a kicsinyeket és a jövevényt, aki a te kapuidon belül van, hogy hallják és tanuljanak, és féljék az Örökkévalót, a ti Isteneteket, és tartsák meg és teljesítsék e törvénynek minden szavát. És az ő fiaik is, akik nem tudják, hallják és tanulják meg, hogy az Örökkévalót, a ti Isteneteket kell félni mindaddig, a míg éltek azon a földön, amelyre általkeltek a Jordánon, és megkaptatok.

16

Neh. 8:1-8

Mikor pedig eljött a hetedik hónap, és Izrael fiai az ő városaikban laktak, összegyűlt a nép a piacra, mely a Vizek kapuja előtt volt, és mondák az írástudó Ezrának, hogy hozza elő Mózes törvényének könyvét, melyet parancsolt az Örökkévaló Izraelnek. Előhozta hát Ezra ha-kohen a törvényt a gyülekezet elé, férfiak és nők, és mindenki elé, aki azt érthette, a hetedik hónap első napján. És olvasott abból a piacon, mely a Vizek kapuja előtt volt, kora reggeltől délig, a férfiak és a nők előtt, és mindenki előtt, aki azt érthette. mivel az egész nép nagy figyelemmel hallgatta a törvényt. Ezra, a *sofer* állt egy erre a célra csinált faemelőnyen, mellette állt jobb keze felől Matitja, Sema Anaja, Urija, Hilkija, Maaszeja, bal keze felől pedig Pedaja, Misael, Malkija, Hasum, Hasbadana, Zakaria, Mesulam. És kinyitotta Ezra a könyvet az egész nép szeme előtt, mert fölötte volt az egész népnek. És amikor kinyitotta, felállt az egész nép. És megáldotta Ezra az Örökkévalót, a nagy Istent, és az egész nép felemelt kézzel felelt rá: Amen! Amen! És meghajlván magukat, leborultak az Örökkévaló előtt arccal a földre. Jesua, Bani, Serebija, Jamin, Akub, Sabetaj, Hodija, Maaszeja, Kelita, Azarja, Jozabad, Hanan, Pelaja leviták pedig magyarázták a népnek a törvényt, és a nép a helyén állt. A könyvből, Isten törvényéből világosan olvastak, utána magyarázták, és a nép megértette az olvastakat.

17

Tóraolvasás ideje

- szombat délután
- hétfő reggel
- csütörtök reggel
- szombat reggel

- ünnepek
- félünnepek
- újhold

Ciklusok

- Palesztinai ciklus: három év alatt, 153 / 155 / 167 *szedarim*
- **Babylóniai ciklus: egy év alatt, 54 *szedarim* / *parasa***

18

Terminológia

- Tóra: תורה
- Szepтуаגיinta: वोमुद, Vulgáta: *lex*

Tóra jelentése a Bibliában:

- specifikus törvény: Lev. 6:7 – זאת תורת הפנחה הקרב אתה בני אהרן לפני – ד' אל פני המזבח
- Mózes öt könyve: Lev. 7:1 – זאת תורת האשם קדש קדשים הוא – Deut. 4:44 – זאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל
- Mózes tórája: Deut. 33:4 – תורה צוה לנו משה – Jos. 8:32 – ויבנו את מזבח אלהי ישראל להעלות עליו – אשר כתב לפני בני ישראל – Ezra 3:2 – עלות כפתוב בתורת משה איש האלהים

Biblia után:

- teljes Biblia
- Tóra vs. *Tanakh*
- *Torat* מצוותי חוקתי ותרתי Gen. 26:5 – írásbeli tan vs. szóbeli tan
- teljes zsidó hagyomány, *halakha*

19

A Tóra szerkezete

- *Beresit* / Genesis
- *Semot* / Exodus
- *Va-jikra* / Leviticus
- *Ba-midbar* / Numeri
- *Devarim* / Deuteronomium

A tóraolvasás

- hetiszakaszok
- szimhat tóra
- ünnepi olvasás: Num. 28:16-29:39
- *arba parasiot*

20

Tóratekercs

- *szofer*
- *kóser* / *paszul*
- *jad*
- *ec hajjim*
- *tóráköpeny*
- *tórávért*
- *rimon*

21

Halakha, minhag

- időpont
- *minjen*
- felhívott emberek (*alija*) száma: 3 / 4 / 5 / 6 / 7

Mitsva Meg. 4:1-2

Hétfőn, csütörtökön és szombat délután hárman olvasnak, se kevesebbe, se többen, és nincs haftara. Aki kezd és aki befejezi, áldást mond előtte és utána. Ujholdkor, *hol ha-moad*-kor négyen olvasnak, se többen, se kevesebben, és nincs haftara. Aki kezd és aki befejezi, áldást mond előtte és utána. Ez a szabály; mindig, ha van mussaf, de nem *jom tov*, akkor négyen olvasnak. *Jom tov*-kor öten, *Jom Kipur*-kor hatan. Szombaton heten. Ennél nem lehet kevesebben, de többen lehet, és van utána haftara. Aki kezd, és aki befejezi, áldást mond előtte és utána.

- héber név
- *kohen, levi, jisrael* (Git. 5:8), ..., *maftir*
- *baal kore* / *baal kerija*
- *lejnólas*
- *teamim*
- áldás előtte-utána
- *hagbaha, gelila*
- *haftara*
- *targum*; dróse
- *snóderolás*

22

Purim

(פורים): ádár 14

- Eszter böjtje: kisböjt (purim előtt)
- megilla: este és reggel felolvassák; tekercs
- Haman-klopfn: kereplő, zaj
- slahmonesz / selah manot (Eszter. 9:22)
- szeuda: purim napján délután
- Haman-tasn / Hámán füle
- עד דלא ידע ('amíg nem tudja'): bT Megilla 7b.
- cedaka (jótékonyág)
- purim-spil
- délelőtt Tóra-olvasás
- Susan purim: Ádár 15

23

Tórai ünnepek**Halákhikus kérdések:**

munkatiltalom az öt tórai ünnepen (peszah, savuot, ros ha-sana, jom kippur, szukkot)

Lev. 23:3:

ששת ימים תעשה מלאכה וביום השביעי שבת שבתון מקרא קדש ליל מלאכה לא תעשה שבת אוה לך בכל מושבותיכם

Hat napon át munkálkodjatok, a hetedik nap *sabbat-sabbaton*, szent gyülekezés napja, semmi munkát (*melakha*) ne végezzetek: az Örökkévalónak szombatja legyen az minden lakhelyeteken.

Lev. 23:7 (21, 35, 36):

ביום הראשון מקרא קדש יהיה לכם כל מלאכת עבודה לא תעשו. Az első napon szent gyülekezésetek legyen, semmi munkát (*melekhet ovoda*) ne végezzetek.

Ex. 12:16:

וביום הראשון מקרא קדש וביום השביעי מקרא קדש יהיה לכם כל מלאכה לא תעשו בהם אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם

Az első napon pedig szent gyülekezésetek legyen, és a hetedik napon is szent gyülekezésetek legyen; azokon semmi munkát (*melakha*) ne végezzetek, egyedül csak amit megeszik minden lélek, azt lehet elkészíteni.

24

- 39 *melakha*, kivétel: *okhel nefes* és az ünnep örömet emelni
 - étel
 - tűzgyújtás meglévő tűzről
 - közterületen cipelés – az ünnep örömet emelni (cigi, stb.)
 - *eruv tavšilin*: főzés péntekre eső ünnepről szombatra
- Imarend, liturgia
 - *muszaf*
 - ünnepi betoldások, pl. Jaale ve-javo, Hallel (Ps. 113-118 zsolttárfüzér: zárándokünnepeken)
 - kohaniták áldása (düchenolás, Num. 6:24–26)
- ünnep / *hol ha-moed* (חול המועד) / félünnep / kis ünnep
- *jom tov seni sel galujot*

25

Niszán hónap

חודש האביב (hodes ha-aviv, a tavasz hónapja)

Sabbat ha-gadol (שבת הגדול)

- peszah előtti szombat
- hagyományosan két dróse egyike

Peszah

- tavasz ünnepe, niszán 15-ті 7/8 napig; *jom tov, hol ha-moed*
- חג המצות, חג הפסח; *hag ha-peszah, hag ha-macot, peszah*
- zárándokünnep
- egyiptomi kivonulás / szabadság ünnepe: זמן חרותו, זכר ליציאת מצרים (zeker le-jeiat Mikraim, zman herutenu)
- korai aratás (árpa), tavasz ünnepe: חג האביב (hag ha-aviv). Ima a harmatért, *omer-számlálás*
- Énekek éneke (*hol ha-moed* szombaton)
- „כל אדם חייב לראות את עצמו כאלו הוא יצא ממצרים”, Mindenki köteles úgy tekinteni magára, mintha ő maga jött volna ki Egyiptomból.”

26

Hamec – maca (מצה – חמץ / homec – macesz)

Ex. 12:15-20

„Hét napig egyetek kovásztalan kenyeret (*macot / macesz*); még az első napon takarítsátok el a kovászt (*szeor*) házaítokból, mert aki kovászt (*hamec / homec*) eszik az első naptól fogva a hetedik napig, az olyan lélek irtassék ki Izraelből (*karet*). Az első napon pedig szent gyűlések legyenek, és a hetedik napon is szent gyűlések legyenek; azokon semmi munkát ne tegyetek, csak ami eledelére való minden embernek, csak azt lehet elkészítenetek. Tartsátok meg a kovásztalan kenyér ünnepét, mert azon a napon hoztam ki a ti seregeiteket Egyiptom földéről; tartsátok meg hát ezt a napot nemzetségről nemzetségre, örök törvényként. Az első hónapban, a hónapnak tizenegyedik napján este egyetek kovásztalan kenyeret, a hónap huszonegyedik napjának estjéig. Hét napon át ne találtassék kovász a ti házaítokban, mert aki kovászt eszik, az a lélek ki lesz irtva Izrael gyűlekezetéből, akár jövevény, akár az ország szülöttje legyen. Semmi kovászt ne egyetek, minden lakóhelyeteken kovásztalan kenyeret egyetek.”

27

homec: öt gabonafajta (búza, árpa, rozs, zab, tönköly), ha megerjedt (i.e. vízzel érintkezett min. 18 percig)

tilos:

- enni (אכילה, *akhila*)
- hasznat húzni belőle (הנאה, *hanaa*)
- birtokolni

peszah előtt:

- meg kell keresni (חמץ בדיקת חמץ, *bedikat hamec*)
- meg kell semmisíteni (חמץ ביטול, *bitul hamec*)
- el kell égetni vagy távolítani (ביעור חמץ, *biur hamec*)
- el lehet adni (מכירת חמץ, *mekhirat hamec*)

28

כשר לפסח \ כשר של פסח (*kaser la-peszah*)

- *taarovet hamec* (תערובת חמץ)
- *macesz* (pászka): *kaser la-peszah* (18 perc)
- *maca smura* (מצה שמורה) / gépi macesz / *maca asira* (מצה עשירה)
- *brokkolász*
- macesz-liszt, maceszgomóclevés
- *kitnijot* (קטניות): hüvelyesek + rizs, kukorica az askenázi világban

29

Előkészületek

- takarítás
- peszahi edények
- kőszerelés

Erev peszah

- elsőszülöttek bötjtje, kivéve: סעודת מצווה (*szeudat micva*). Ha szombatra esik, az ezt megelőző csütörtök.
- széder-este előtti este, rögtön naplemente után homecet keresünk: בדיקת חמץ (*bdike / bedikat hamec*): gyertyafény, tollseprű, áldás.
- rögtön utána, majd reggel semmisnek nyilvánítjuk azt, amit találtunk: ביטול חמץ (*bitul hamec*).
- nagyobb mennyiségű maceszt eladjuk: מכירת חמץ (*mekhirat hamec*).
- kis maradékot elégetjük, megsemmisítjük (vízben, szélben, tűzben): ביעור חמץ (*biur hamec*), legkésőbb „dél” előtt egy órával.
- *homec*-fogyasztás tilalma (4. óra), *homec* eladása (5. óráig) (tórailag: 6. óra = dél).
- homecet már nem lehet enni, maceszt még nem lehet enni.

30

Széder

- דרו (szeder, 'rend')
- Ex. 13:8: „*És meséld el fiadnak...*” והגדת לבנך ביום ההוא לאמר
בַּעֲבוּר זֶה עָשָׂה לִי ד' בְּצֵאתִי מִמִּצְרַיִם
- tanulás
- *Haggada sel peszah*
- első (diaszpórában: első két) este
- otthoni ünnep
- vendégek: הא לחמא עניא
- *széder-tál*: 3 macesz, sült tojás (*beca*) és csont (*zeroa*), sós víz, *karpasz* (zöltség), *maror* (keserűgyökér), *haroszet* („agyag”), *hazeret* (*keserűfű*), (narancs)
- főtt tojás: *ab ovo usque ad mala*

31

- kitli
- oldalra dőlve
- vendégek: הא לחמא עניא
- *Ma nistana* (négy kérdés)
- négy fiú
- négy pohár bor
- Ex. 6:6-7 (négy ige a kivonulásra)

לכן אמר לפני ישראל אני ד' והוצאתי אתכם מתחת סבלת מצרים והצילתי אתכם מעבדותם וגאלתי אתכם ברוח נטויה ובשפטים גדלים: וזקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלהים וידעתם כי אני ד' אלהיכם המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים:

- tíz csapás felsorolása
- Elijahu pohara
- második este: *omer*-számlálás

32

Omer-számlálás (ספירה \ ספירת העומר)

- mezőgazdasági: egy *omer*-nyi gabona (árpa) áldozata, az első aratásból (Lev. 23:9ff)
És számoljátok magatoknak a napokat az ünnep másnapjától, attól a naptól, midőn hoztátok a lengetés ómerjét: hét teljes hét legyen. A hetedik hét után való napig számoljátok ötven napot, akkor mutassatok be új lisztáldozatot az Örökkévalónak.
- 7x7 napot kell számolni (ספירה), hetek és napok számát is meg kell említeni, majd a rákövetkező nap *savuot* ünnepe (Lev. 23:15-16):
- este, naplemente után kell számolni, *maariv* keretében, külön áldással

33

- *Pirke avot* olvasása szombat délután
- gyászidőszak
- részleges böjti jelleg: esküvő tilalma, hajvágás, zene (végig / ros hodes ijarig / 33 napig / cionista kivételek)

34

Lag ba-omer

- omer-számlálás 33. napja (ל"ג)
- kb. 13. század óta, ekkor ért véget a R. Akiváék elleni „csapás”
- kabbalisták szerint *hillula*: Simon bar Jokhaj *jorcájt*-ja
- Félünnep

minhag, halakha:

- gyász-szokások felfüggesztése: esküvő, tánc, zene, hajvágás
- kabbalisták: óriási ünnepségek a Meronon, *halaka*
- tábortűz

35

Modern izraeli (vallásos cionista alapú) ünnepek

állami ünnepek, liturgia kialakításának kísérlete

- nisan 27: *jom ha-soa (ve-ha-gvura)* – holokauszt emléknap
- ijar 4: *jom ha-zikkaron* – izraeli katonai áldozatok emléknapja
- ijar 5: *jom ha-acmaut* – függetlenség napja
- ijar 28: *jom Jerusajim* – Jeruzsálem újraegyesítésének napja

36

Savuot (שבועות)

- sziván 6(-7)
- zarándokünnep
- aratás: *hag ha-bikkurim* (חג הביכורים / חג הקציר / חג), hetek ünnepe (ג) (השבועות), poszt-bibliikus: Tóraadás ünnepe (זמן מתן תורתנו) – gyerekek oktatásának kezdete

minhag, halakha:

- esti ima csak sötétedés után
- *tikkun*: egész éjszaka tanulni
- Tóra-olvasás: tízparancsolat
- *Akdamut*, Tóra-olvasás előtt; Orleans-i R. Meir (11. század)
- Rút könyve második nap
- tejes ételek első nap alatt
- *bat micva*

37

Böjtek a Bibliában

a fogság előtt

- *com* (צום): evés-ivástól való tartózkodás
- *ina nafso* (עינה נפשו): testi és lelki sanyargatás (pl. Dániel 10:12; II Sam. 12:16–20; Isa 58:5)
- *jom kippur*

38

Böjtek a Bibliában

Zek. 8:19

כֹּה אָמַר ד' צְבָאוֹת צֹם הַרְבִּיעִי וְצֹם הַחֲמִישִׁי וְצֹם הַשְּׁבִיעִי וְצֹם הָעֲשִׂירִי יִהְיֶה לְבֵית יְהוּדָה לְשִׂשׁוֹן וּלְשִׂמְחָה וּלְמַעֲדִים טוֹבִים וְהָאֵמֶת וְהַשְּׁלוֹם אֶהְיֶה:

„Ezt mondja a seregek ura: a negyedik hónapnak böjtje, az ötödiknek böjtje, a hetediknek böjtje és a tizediknek böjtje vigalomná, örvendezéssé és kedves ünnepekké lesznek Júda házában. Csak a hűséget és a békességet szeresétek.”

a Szentély lerombolásához vezető események:

- *tévé* 10 („tizedik böjt”), Jeruzsálem ostromának kezdete
- *tammuz* 17 („negyedik böjt”), a falak áttörése
- *áv* 9 („ötödik böjt”), a Templom lerombolása
- *tisri* 3 („hetedik böjt”) Gedalja böjtje: megölték Gedalját

39

Böjti törvények, szokások

(Maimonides; *Sulhan arukh* OH, 579; *Megillat Taanit*)

- ima (áldozat): *Anenu, szelihot*
- bűnvallomás
- Ezra idejétől Tóra-olvasás (Ex. 32:11-14; 34:1-10)
- temető-látogatás (*kever-ovesz*, קבר אבות)
- böjt (צום)
- testi sanyargatás (*inuj nefes*, עינוי נפש) („fontos” böjtkönn)
- böjt nappal vs. 25 órás böjt
- sábesz: csak *jom kippur* lehet sábeszkor (szombat szombat)

40

Böjtek ma:

- *behab*
- *tammuz* 17 (Jer. 39:2): első és második Templom idejében Jeruzsálem falának lerombolása
- *áronokha, nojinteg*: (בין המצרים / *ben ha-mecarim*). Különleges szombatok: Jer. 1:1–2:3; 2:4–3:4; Isa 1:1–2:7; áv 1-től szigorúbb, *kinnot*
- *áv* 9 / *tisa be-av* (Jer. 52:12–13): első és második szentély lerombolása, 25 óra Főtt tojás, hamu, csendes étkezés utáni ima. Földön ülünk; munkától tartózkodni; Tóra-tanulás tilalma; halvány fények; jorákhel éltivöllés; Ekha olvasása; *kinnot*; tfilin csak délután.
- **Gedalja böjtje** (Jer. 41:1–2; II Kir 25:25)
- **jom kippur** (Lev. 16:29–31; 23:27–32; Num. 29:7ff)
- **tévé** 10 (II Kir 25:1–2, Jer. 52:4ff; Ezek. 24:1–2)
- *savavim tot*
- *zajin odar*: Mózes halála, *Hevra Kadisa* tagjai
- **Eszter böjtje** (Eszter 4:16)
- **elsőszülöttek böjtje**
- *jom kippur katon*
- közösségi katasztrófák
- magánböjtek
- *jarcajt*
- esküvő előtt
- rossz álom
- leejtett Tóra-tekerés

41

ASZERET JEMEI TESUVA (a félelmetes napok)

Elul
bűnbánás hónapja; אֵי לַיְדוּי וְדוּדֵי יָי (én. 6:3)
sófár
szelihot / szikhesz (סליחות)
ősi ünnepek

Ros ha-sana
ראש השנה \ יום תרועה \ יום הדין \ יום הדיקרון
tisri 1-2

A Bibliában
– Ezek. 40:1, Lev. 23:23–25, Num. 29:1–6, Neh. 8:1–10, Ps. 81:4–5

A rabbinikus irodalomban
– Misna RH 1:1-2 – egyike a négy újévnek
– *malchujot, zikhronot, sofarot* (RH 4:5-6, RH 16a)

Sófár
– kos
– különféle hangok: *tekia, sevarim, terua*, össz. 30 hang
– Tóraolvasás után, *musaf* ismétlésekor, ima végén – 100 hang

42

Ros hasanaSzokások, törvények

üdvözlés: כתיבה טובה | לשנה תיכונה

- *taslikh* (תסליך)
- Tóraolvasás

- liturgia: különleges dallam, kitli, nincs *Hallel*, *U-netane tokef*, *Alenu*, *Avinu Malkenu*

A tíz bűnbánó nap (עשרת ימי תשובה)

- üdvözlés: כתיבה טובה
- liturgiai változások: főima, *Avinu Malkenu* minden nap, *szeihot* hajnalban
- Gedalja böjtje
- *sabbat suva* / *sabesz süve*, a megbánás szombatja
- *erev jom kippur*
- *kapparot*
- *mikve*
- *szeuda mafszeket*

43

Jom Kippur

יום כיפור | יום הכיפורים, hosszónap (Gen. R. 2:3)

É. Bibliában

(Lev. 16:1–34; 23:27–32; Num. 29:7–11)

(Lev. 16:30) מִן הַיּוֹם הַזֶּה יִכַּפֵּר עֲלֵיכֶם לִתְהַר אֶתְכֶם מִלִּשְׂטָנֵיכֶם לְפָנַי הַזֶּה

Mert ezen a napon engesztelés lesz érteket, hogy megtisztuljon titeket minden bűnökötől megtisztultok az Örökkévaló előtt.

Halakha

- a test és a lélek sanyargatása
- *sabbat sabbaton*
- böcsínatkérés

Liturgia

- *Kol nidre*
- bűnbánás
- *Avinu Malkenu*
- Tóraolvasás: 6 személyt hívnak fel (Lev. 16); *mafir* (Num. 29:7–11)
- személy liturgia - *Alenu*
- *mazkir* / *jizkor*
- ötödik ima: *neillo*

Szokások

- fehér
- kitli
- halottakról megemlékezni (*kever ovesz* / *kever avot*)

44

Szukkot / szükesz / סוכות

(„sátoros ünnep”)

Lev. 23:42-43: „Sátorokban lakjatok hét napig, Izrael minden szülötte sátorokban lakjék. Hogy megtudják a ti nemzetségeitek, hogy sátorokban lakattam Izrael fiait, amikor kihaztam őket Egyiptom földéről. Én vagyok az Örökkévaló, a ti Istenetek.”

- tisi 15, 7/8 napos ünnep, majd *smini aceret*
- zarándokünnep: mezőgazdaság, történelem, teológia
- *par excellence* תָּנַן שְׂמֹחֲתֵנוּ: גַּח
- ősz, őszi napforduló; betakarítás (חג האסיף), Ex. 23:16; 34:22; Deut. 16:13)
- megtisztulás
- első nap *jom tov*, utána: *hal ha-moed*

bét micva:

- sátorban lakni: סוכה / *szüke*
- *arbaa minim* מִיָּדַיְם אַרְבַּעָה

45

sátorban (szüke) lakozás

- evés, alvás
- sátor paraméterei
- *szkhakh* (סֹכֶךְ), tető
- Uspizin (hét vendég) a sátorban

arbaa minim

- *lulav* (pálmaág), *etrog* (citrus), *hadass* (mirtuszág), *arava* (fűzfa)
- *Eszreg noch szükesz*.
- rázni
- szombaton nem

liturgia

- *Hosonat* (הושענא)
- Hallel: Ps. 113-118
- muszaf
- dűhenolás / papi áldás: Num. 6:24–26
- *hal ha-moed* szombatján: *Kohelet* olvasása

46

Hosana rabba (הושענא רבה)

- tisi 21 (*hal ha-moed* utolsó napja)
- a végén a fűzfágról a levelek leverése
- muszaf, szeihot
- ítélet napja

Smini Aceret / שְׁמִינֵי עֶצֶר

- („a nyolcadik nap ünnepe”)

Num. 29:35: „A nyolcadik napon ünnepi összejövetel legyen nektek, semmi munkát és dolgot ne végezzetek.”

- tisi 22
- szukkot utolsó napja, de önálló ünnep
- *jom tov*
- ima az esőért
- *mazkir* / *jizkor*

47

Szimhat tora / שִׁמְחַת תּוֹרָה

- („A Tóra örömmünnepe”)
- tisi 23
- galutban: *jom tov*, *smini aceret* második napja (Izraelben: *smini aceret* utáni nap)
- az éves Tóra-olvasási ciklus újakezdése
- Tóraolvasás: Deuteronomium vége és Genesis eleje
- *hatan tora, hatan beresit*

Hanukka / הַנּוֹכָח

- nyolc napos ünnep, kisleév 25-én kezdődik
- posztbiblikus „ünnep”, nincs munkatilalom
- Makkabeus (Hasmoneus) felkelés i.e. 167-től, Jeruzsálem felszabadítása i.e. 164
- *hanukkija* (hanukkai-i gyertyatartó / menóra): 8+1 ágú
- samesz-gyertya
- *Maoz cur*
- *hanukka-gelt*; *trenderli* (*drejdlj* / *szevivan*); פֶּה / פֶּה גְּדוּל הַיָּהּ שֶׁ / פֶּה
- liturgia: *al ha-niszim*-betét, teljes Hallel (de nincs muszaf)

48